

egyúttal kommunikatív emlékeztető tud lenni, az a határ, amit Assmann 70-80 évként fogalmaz meg, itt javarészt érvényes is volna – de éppen mert elmarad a kötetből a vizuális antropológiai elemzés is, ez szinte belesimul a „kis színes” kelléktárba. Talán a mezőkövesdi matyó jelmezbe bújt zsidó lányok fotója önmagában is tükrözi, szinte jelképezi ezt a vallási, életviteli, önmegjelenítési, hovatartozási szertartásosságot, mimikrit, lokális elvárásokat, transzparenciát és kontrasztok áttekintését – de a szimpla leíráson túl, miként törekedtek a Klein lányok a matyó divat magukra öltésével „Európaszerte híressé tenni” a matyó hímzést (162.), nem érdemesül sem kutatói, sem elemzői, sem szimbolikus értelmezési kísérletre mindez.

Kicsit azt is megkockáztathatnám, ha híve lennék az általánosító megfogalmazásnak (de nem vagyok, ráadásul itt egy látványos, ám fölöttébb tudományos köntösbe öltöztetett munkáról van szó, ezt ne feledjük!), talán legfőképp az dominál a kötet egészében, hogy amit fölhasznál, kihasznál, föltár, megmutat, azt megkonstruálja: a levéltári és interjú anyag révén a tudományos igényű teljesség képzetét kelti. Azt, hogyan lehet 302 oldalon „a Kárpát-medencét” teljességgel földolgozni (nem lehet), hogy a zsidó vallásnéprajz befér egy kötetbe (kizárt lenne), hogy

az elbeszélés mintha-valósága egyúttal helyettesítő is az áttekintésből fakadó értelmezés, elemző közelítés feladatát (ami persze túlzásnak is kétes), s egészében mindez a hetilapok és magazinok tündéri témája is lehetne. Ami igaz is, csak kár érte. Ki nem derül, bár érdekes és intim, élvezetes és izgi is, hogy amikor általános alanyaival szituatív leírást kínál (pl. az üdülések, nyaralás, kóserság, cselédség, öltözködés kérdései között a „sok üdülőhelyen problematikus volt”, „Gyakran megtörtént”, „Voltak zsidó asszonyok, akik a nyaralást munkával kötötték össze” és hasonlók tengerében), akkor kikről beszél, s mi értelme van a jelentéskiterjesztésnek, ha az épp az értelmezés hatáskörét rontja. Ez azonban lehet, már szerzői vállalás kérdése – itt csak sajnálkozó észrevétel. De annyi kétségtelen: ezt az alapgyűjtést s a mögé rendelt föltáró munkát mindenki más helyett és előtt Czingel Szilvia alapszinten elvégezte. S ennyi már a legfőbb zsidó hagyománytudat, az „add tovább...” követésének elegendő bázisa. Ezért pedig akkor is szakmai elismerés jár a szerzőnek, ha antropológussá lennie itt most nem sikerült. A zsidó létmódok folklórverziói feltárásának mindenesetre szorgos munkásai közé jelentkezett hiánypótló művével.

A. Gergely András

Ördögösfüzesi lakodalmak régen és most

Székely Melinda: A magyar lakodalom változása Ördögösfüzesen (1930–2017).

Kriza János Néprajzi Társaság – Téka Alapítvány, Kolozsvár 2018. 262. old.

Székely Melinda *A magyar lakodalom változása Ördögösfüzesen (1930–2017)* című kötete 2018-ban jelent meg a kolozsvári Kriza János Néprajzi Társaság és a szamosújvári Téka Alapítvány közös kiadásában a *Dissertationes Ethnographicae Transylvanicae* sorozatban. A kötet a szerző 2018-ban Kolozsvárt a Hungarológiai Tanulmányok Doktori

Iskola intézményi keretei között megvédett doktori disszertációjának átszerkesztett és bővített változata. A most megjelent könyvet Pozsony Ferenc lektorálta és Jakab Albert Zsolt szerkesztette.

A szerző elsődleges célja az ördögösfüzesi lakodalom szerkezetében bekövetkezett változásoknak a vizsgálata és értelmezése 1930-tól egészen

napjainkig. A könyv három időszakban mutatja be a mezőségi település lakodalmi szokását. Az első periódus bemutatása és értelmezése az 1930–1960-as éveket öleli fel, és az idősebb nemzedék emlékeire alapoz. A második periódusban bekövetkezett változásokat az 1960-as években végbemenő erőszakos kollektivizálás és a kommunizmus határozta meg, míg az 1989-es rendszerváltás utáni szabadabb, demokratikusabb időszakot a szerző szavaival élve „globális jellegű kulturális mintákat követő értékrend” jellemzi.

Az e vidékről származó, széki és ördöngösfüzesi gyökerekkel rendelkező kutató az ördöngösfüzesi lakodalom sokoldalú vizsgálatával hiánypótló kötetet bocsátott a nyilvánosság elé. Egy kevésbé és később kutatott vidékről, napjainkig követte a lakodalom időbeli változását és szerepét az adott közösségben.

Székely Melinda nagyon jól ismeri a témakörrel foglalkozó magyar, román és európai szakirodalmat. A *Tudománytörténeti irányvonalak* című fejezetben kifejti, hogy elemzési módszerei Arnold van Gennep, Victor Turner, Edmund Leach és Balogh Lajos rítusfelfogásához állnak a legközelebb, és hogy ehhez a tudományos paradigmához kíván új elemzési módszerekkel hozzájárulni: „Nemcsak az átmeneti rítus fogalmának újrafogalmazását tűzöm ki célul, hanem egy olyan keresztmetszetét kívánom nyújtani a házassághoz kapcsolódó rítusoknak, amely rávilágít az esetleges továbblépési lehetőségekre is az átmeneti rítust illetően, és segít megfogalmazni egy olyan módszert, amely használhatónak bizonyulhat más hasonló kutatások számára is.”

Az interjú és kérdőíves módszert alkalmazva, a kutató résztvevőként is több ördöngösfüzesi esküvőt megfigyelt, emellett a református egyház házassági anyakönyveit is feldolgozta. A kutatást továbbá három esettanulmány egészíti ki. A *Kiindulópontok* című első nagyobb fejezetben a szerző a vizsgálat terepéről, a gyűjtésről, valamint a célokról beszél. Ezt követi a *Tudománytörténeti irányvonalak* című rész, amely többek között a témakör (lakodalomkutatás) magyar tudományos eredményeit foglalja össze. Ezenkívül a szerző ugyanitt tisztázza a rítus, a szokás, a foratókönyv,

az átmeneti rítus alapfogalmak körül adódó elméleti problémákat is.

A *Változásvizsgálat* című fejezetben az ördöngösfüzesi esküvő szerkezetében bekövetkezett változásokat elemzi. Az 1930–1960-as időszakról megállapítja, hogy a lakodalom foratókönyvét ekkor elsősorban a szülők, testvérek, közeli rokonok és a helyi közösség normái határozták meg. Csak a kollektivizálást követő szocialista korszakban kezd felértékelődni a fiatalok szerepe. A rendszerváltás majd az ezt követő nemzetközi munkamigráció és a globalizáció következtében a lakodalom megszervezésének a feladata a menyasszonyra és a vőlegényre hárul. A kivitelezésben olyan specialisták vállalnak szerepet mint a vendéglősök, a fotográfusok és nem utolsósorban a zenészek.

A három időszak lakodalmainak az összehasonlítása után Székely Melinda részletesen kitér a foratókönyvek változására, a szokás eseményeire, a lakodalom helyének és idejének a változására, a szerepekre, a testtechnikákra és a lakodalom intézményeire is (templom, polgármesteri iroda). Ezenkívül bemutatja a lakodalomban használatos tárgyi kellékeket, az öltözetet, a rituális eszközöket, a rituális állatokat és ezek szimbolikus jelentését, az ételeket és italokat, beszél az anyagi vonatkozásokról és a szexualitásról is.

Külön alfejezetben szól a médiumok szerepéről és a kulturális interreferenciákról, ezen belül a román lakodalomról, a két etnikum rítusainak az átfedéseiről, különbségeiről és a vegyes házasságokról. „A lakodalomtartás igénye napjainkig fennmaradt – írja –, de funkciója gyökeresen megváltozott. Különösen az 1989-es rendszerváltozást követő években hangsúlyozódott ki és értékelődött fel az átmeneti rítus anyagi vetülete és színjáték jellege, ami a korábbi hangsúlyokat gyökeresen átszervezte. Habár a lakodalomtartás szükséglete napjainkig fennmaradt, olyan ünnepi időszakká, eseménysorozattá vált, amikor a főszereplők (menyasszony és vőlegény) minden vágyukat beteljesíthetik: például álmruhákba öltöznek, autókölteményeken és hintókon közlekednek, egzotikus ételeket fogyasztanak, tűzijáték fényénél csillognak stb.”

Amint az előző idézetből is kitűnik, a jelenkori lakodalmak elsődleges célja a különlegesség, az egyediség és a látványosság. Ugyanakkor a szerző alapvető hipotézise, amely szerint a társadalmi makrofolyamatok (kollektivizálás, rendszerváltozás) megváltoztatják a helyi szokásrendet, az ördögösfüzesi lakodalom forgatókönyvének elemzése kapcsán is beigazolódott.

A kötet értékét a mellékletben közölt gazdag dokumentumanyag is emeli. A melléklet a házassági anyakönyvi adatok összegző táblázatát, Lapohos István vőfélyes füzetének átiratát, az esküvőn elhangzó szövegek adattárát és 54 fényképet tartalmaz.

Tematikai vonatkozásban a kötet méltán nevezhető hiánypótlónak, hiszen egy népszokás 20. századi változásvizsgálatát valósítja meg, úgy, hogy a népszokás jelenlegi helyzetét is árnyaltan bemutatja. A könyv módszertani szempontból lehetőséget nyit további akár más népszokások elemzését megvalósító hasonló kutatások számára is. Külön kiemelendő, hogy a könyv szerkezete arányos, jól áttekinthető, így a néprajzkutatók és a népszokások iránti „egyszerű” érdeklődők egyaránt haszonnal forgathatják.

Gergely Zoltán

Mária-énekek a magyar folklórban: szövegkiadás és -elemzés

Mária anya – Mária anyánk. Szűz Mária élete és alakja a magyar népi Mária-költészetben Erdélyi Zsuzsanna gyűjtése szerint. Szerkesztette Medgyesy S. Norbert. Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Bp. 2019. 1014 old., 60 kép, CD-melléklet 209 Mária-énekekkel

A népi Mária-költészet a folklór és a nem folklór egymással érintkező határvidékén helyezhető el. A Mária-énekek többsége ugyanis – hasonlóan a vallásos népelemek más alműfajaihoz – az egyház valamikori hivatalos liturgiájából került a vallásos népköltészetbe. Szövegfolklorisztikai módszerekkel kimutatható, hogy ez a kulturális örökség mindegyikétől régi, olykor egészen a középkor hivatalos vallásgyakorlatáig visszamenő Mária-himnuszok, valamint a szentmisék szertartásrendjében is szereplő szekvenciák elnépiesedett változata. Másfelől a népi Mária-képzetekre, következésképpen a népi Mária-költészetre is folyamatosan és igen erőteljesen hatott a Mária-legendák ókeresztény korra visszamenő apokrif hagyományvilága is. Ennek az apokrif vallásos hagyománynak századokon átívelő, rejtett utakon történő átörökítéséről Nagy Ilona tett közzé összefoglaló igényű tanulmányt (*Mária-legendák*

az apokrif evangéliumoktól a 20. századi folklorig. In: Uő: Apokrif evangéliumok, népkönyvek, folklór. L'Harmattan, Bp. 2001. 13–48. old).

Erdélyi Zsuzsanna (1921–2015) a magyar vallásos folklór Mária-énekeinek gyűjtését még az 1950-es években kezdte el, az 1951–1963 között működő ún. „Lajtha-csoport” tagjaként, azaz egy olyan időszakban, amikor az ilyen terepmunka nem tartozott a néprajzi kutatások főáramába. A népi Mária-költészet iránti intenzív kutatói érdeklődése a későbbiekben is megmaradt, amit tudományos közlemények, közzétett gyűjtések egész sora jelez gazdag életművében. Noha Erdélyi Zsuzsannát elsősorban az archaikus népi imádságok felfedezőjeként, valamint gyűjtőjeként és értelmezőjeként ismeri a magyar és a nemzetközi folklorisztika – *A Hegyvet hágék, lőtőt lépék. Archaikus népi imádságok* című híres gyűjteménye 1974 óta sok kiadást ért meg –, de